

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ**

Əlyazması hüququnda
HÜSEYNZADƏ TOĞRUL NİZAMƏDDİN oğlu

“Biznesdə innovasiya layihəsi risklərinin tədqiqinin nəzəri-metodoloji aspektləri” mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İxtisasın şifri və adı:
İxtisaslaşmanın adı:

060409 - “Biznesin idarəedilməsi
Biznesin inzibatçılığı

Elmi rəhbər:
i.ü.f.d., dos. İmanov Ə.Ş.

Magistr proqramının rəhbəri:
i.ü.f.d., dos. Abbasova R.Ə.

**“Biznesin idarəedilməsi”
kafedrasının müdürü, i.ü.f.d.:**

dos. M.Ə.Əliyev

BAKİ – 2016

Mündəricat

GİRİŞ.....	3
Fəsil I. Biznesdə innovasiya layihələrinin qiymətləndirilməsinin metodologiyasından istifadə mexanizminin təkmilləşdirilməsi.....	9
1.1. Biznesdə innovasiya layihələrinin qiymətləndirilməsinin təsnifatı və onların tədqiqi metodları.....	9
1.2. Biznesdə innovasiya layihələrində risklərin müəyyən edilməsi.....	16
Fəsil II. Biznesdə innovasiya layihəsinin müasir vəziyyəti.....	27
2.1. Biznesdə innovasiya layihəsində insan amilinin rolu.....	27
2.2. Biznesdə innovasiya layihələndirilməsinin metodları.....	36
Fəsil III. Biznesdə innovasiya layihəsinin bazar münasibəti şəraitində inkişaf istiqamətləri.....	39
3.1. Biznesdə innovasiya layihələrinin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi.....	39
3.2. Xarici ölkələrdə innovasiya biznesinin inkişaf istiqamətləri.....	51
3.3. Müasir şəraitdə innovasiya layihələrinin tədqiqinin kompleks metodologiyası.....	61
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR.....	65
İSTİFADƏ OLUNAN ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.....	71

GİRİŞ

- Mövzunun aktuallığı.
- Problemin öyrənilmə səviyyəsi.
- Dissertasiya işinin məqsədi və vəzifələri.
- Tədqiqatın predmeti və obyektı.
- Tədqiqatın nəzəri-metodoloji əsasları
- Dissertasiya işinin informasiya bazası
- İşin elmi yeniliyi
- Dissertasiya tədqiqatının nəzəri və praktiki əhəmiyyəti.
- İşin strukturu və həcmi.

Fəsil I. Biznesdə innovasiya layihələrinin qiymətləndirilməsinin metodologiyasından istifadə mexanizminin təkmilləşdirilməsi

1.1. Biznesdə innovasiya layihələrinin qiymətləndirilməsinin təsnifatı və onların tədqiqi metodları

1.2. Biznesdə innovasiya layihələrində risklərin müəyyən edilməsi

Biznes fəaliyyətinin həyata keçirilməsi zamanı risklər çoxsaylı amillərin, yəni daxili və xarici amillərin təsiri nəticəsində ortaya çıxa bilərlər. Biznes fəaliyyətində risklərin əmələ gəlməsinin aşağıdakı səbəblərini göstərmək olar:

- 1. Cəmiyyətin kriminallaşması və inflyasiyanın yüksək templəri;
- 2. Təsərrüfat subyektlərinin məsuliyyətsizliyi;
- 3. Sahibkarlıq fəaliyyətini tənzimləyən normativ-hüquqi aktların təkamil olmaması;
- 4. Real sahibkarlıq hüququnun mövcud olmaması. Bu zaman ümumi risk səviyyəsinin azalmasına maneçilik törədir;
- 5. Sahibkarların əksəriyyətində öz fəaliyyətlərinin nəticəsinə görə fərdi məsuliyyətin aşağı olması. Bu eyni zamanda istənilən sazişin “mənəvi” riskini artırır;
- 6. Sahibkarın cinayət dünyasından asılılığı, eyni zaman da hüquq-mühafizə orqanlarının onu müdafiə edə bilməməsi və ya bunu istəməməsi;
- 7. Siyasətçilərin qeyri-qanuni şəkildə iqtisadiyyata müdaxiləsi; müxtəlif səviyyələrdə idarəetmə aparatının kəskin artması;
- 8. Vergi qanunvericiliyinin dəyişməsi; yüksək vergi və məcburi ödənişlər; amansız rəqabət; sahibkarların bazar problemləri və bilik səviyyəsinin aşağı olması;
- 9. Müxtəlif səviyyələrdə idarəetmə aparatının kəskin artması; və s. İnnovasiya layihəsində risklərin idarəedilməsi metodologiyasının mürəkkəblik səviyyəsi və vacibliyi, xüsusilə də, onların ölçüsü sənaye müəssisələri ilə müqayisədə xeyli yüksəkdir.

Biznesdə risklərin nümunəvi təsnifatı

İnnovasiya layihələrinin hazırlanması aşağıdakı mərhələləri əhatə edir:

1. İnnovasiya ideyasının formalaşması;
2. Layihənin və texniki-iqtisadi əsaslandırmanın tərtibi;
3. Layihənin maliyyələşdirmə mənbələrinin müəyyən edilməsi;
4. Qiymətləndirmə sənədinin hazırlanması;
5. İnnovasiya layihəsi ilə əlaqədar son qərarın qəbulu.

İnnovasiya layihələrinin qiymətləndirilməsində zaman amilinin nəzərə alınıb-alınmamasından asılı olaraq qiymətləndirmə metodları iki qrupa bölünür:

1. Diskontlaşdırırmaya əsaslanan qiymətləndirmə metodları;
2. Mühasibat uçotuna əsaslanan üsullar.

Fəsil II. Biznesdə innovasiya layihəsinin müasir vəziyyəti

2.1. Biznesdə innovasiya layihəsində insan amilinin rolu

2.2. Biznesdə innovasiya layihələndirilməsinin metodları

Innovasiya ideyalarının konkret mənbələri kimi aşağıdakılar çıxış edə bilər:

- - İstehlakçılar - istehlak tələbinin öyrənilməsi baxımından;
- - Alimlər, o halda ki, əgər onlar ixtira və ya axtarışla eləcə də yeni məhsul və ya xidmətlərin yaradılmasına gətirib çıxara bilən əmtəə xassələrinin, yeni materialların axtarışı ilə məşğuldurlarsa;
- - Rəqiblər, istehlak tələbinin öyrənilməsi ilə bağlı öz strategiya və fəaliyyəti hissəsində;
- - Ticarət agentlikləri, dillerlər və sair vasitəçilər;
- - Müəssisənin bilavasitə işçiləri, bu zaman innovasiya ideyalarının yaranması prosesinə daha çox sayda əməkdaşlar cəlb olunur.
- Menecment sahəsində görkəmli amerikan mütəxəssisi Piter Drukerin fikrincə, sahibkarı innovasiya ideyasının fəal axtarışına cəlb edən amillər aşağıdakılardır:
- - Gözlənilməz hadisə - uğur, uğursuzluq, gözlənilməz xarici hadisə;
- - Konqruent olmaması - onun realıqda həqiqi olması ilə bizim təsəvvürümüzdə olması arasında uyğunsuzluq;
- - Prosesə tələbat əsaslanan yeniliklər (prosesə tələbat dedikdə, onun aradan qaldırılmalı olan nöqsanları nəzərdə tutulur);
- - Sahənin və ya bazarın strukturunda qəfil dəyişikliklər;
- - Demografik dəyişikliklər;
- - İnsanların əhval-ruhiyyələrində və ya qiymətli qurğularında dəyişikliklər;
- - Həm elmi, həm də qeyri-elmi yeni biliklərin meydana gəlməsi.

Mülkiyyət formasından və sahə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq istənilən müəssisədə çalışan menecer üçün beş əsas baza əməliyyatı mövcuddur

1. məqsədin müəyyən edilməsidir. Menecer ilk növbədə məqsədi dəqiqləşdirir və ona nail olmağın konkret yollarını müəyyənləşdirir və işçiləri bu barədə məlumatlandırır.
2. əməliyyat zamanı fəaliyyət sahələrini təmin edir, münasibətlərin yaxşılaşdırılması və vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün lazım olan hər şeylə tanış olur, qruplar yaradır və vəzifələri bölüşdürür.
3. qruplar və işçilər arasında əlaqələr yaradır, cavabdeh şəxsləri təyin edir.
4. müxtəlif işçi qruplarının əməyinin qiymətləndirilməsi üçün ölçü vahidi müəyyənləşdirir. Bu zaman işçilərin fəaliyyəti ətraflı təhlil edilir, qiymətləndirilir, qruplara və işçilərə bu barədə məlumat verilir.
5. menecer özü də daim inkişafda olmaqla ətrafdakılara təsir göstərir.

Biznesdə innovasiya layihələrinin hazırlanması aşağıdakı mərhələləri əhatə edir:

- 1. Innovasiya ideyasının formalaşması;
- 2. Layihənin və texniki-iqtisadi əsaslandırmanın tərtibi;
- 3. Layihənin maliyyələşdirmə mənbələrinin müəyyən edilməsi;
- 4. Qiymətləndirmə sənədinin hazırlanması;
- 5. Innovasiya layihəsi ili əlaqədar son qərarın qəbulu.

Fəsil III. Biznesdə innovasiya layihəsinin bazar münasibəti şəraitində inkişaf istiqamətləri

3.1. Biznesdə innovasiya layihələrinin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi

3.2. Xarici ölkələrdə innovasiya biznesinin inkişaf istiqamətləri

3.3. Müasir şəraitdə innovasiya layihələrinin tədqiqinin kompleks metodologiyası

Innovasiyaların səmərəliliyinin yüksəldilməsi üçün:

- maddi-texniki baza gücləndirilməli, əsas istehsal fondları müntəzəm yenilənməlidir;
- resurslarla təminatın ahəngdarlığı təmin edilməlidir;
- hazır texnika və texnologiyaların satın alınması prosesi sadələşdirilməlidir;
- elmi ideyaların maddiləşməsi və kommersiyalaşmasına vaxt və vəsait sərfi azaldılmalıdır.

Bir çox inkişaf etmiş digər ölkələrdə innovasiya strategiyanın reallaşdırılması üçün:

- kredit güzəştləri ;
- lisenziyaların ixracının sığortalanması;
- birbaşa subsidiyalaşma;
- ixracatçılara kompleks kömək;
- innovativ məhsulların satışına yardım və s. kimi birbaşa təsir üsulları ilə yanaşı aşağıdakı dolayı ücullardan fəal istifadə olunur [31, s. 247-248]:
- özəl bankların təqdim etdiyi məqsədli maliyyə resurslarının prioritet sahələrdə cəmləşdirilməsi;
- mütərəqqi xarici texnologiyaların əldə edilməsində müəssisə və təşkilatların fəaliyyətinə nəzarət və ona dəstək verilməsi;
- sənaye innovasiya biznesində kooperasiya və integrasiya proseslərinin iqtisadi və institusional vasitələrlə təşviq edilməsi;
- elmtutumlu istehsalın təmərküzləşdirilməsinə, ümumilikdə milli iqtisadiyyatın intellektuallaşdırılmasını nəzərdə tutan strategiyanın reallaşdırılmasına xidmət edən prinsipə yeni texnopolislərin yaradılması.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

I mərhələ. Bu mərhələdə həll edilən əsas məsələ riyazi modelin yaradılmasından ibarətdir.

İnvestisiya layihələrinin qiymətləndirilməsi metodlarının təkmilləşdirilməsinə əsasən modelin qurulması həm də addımların müəyyən ardıcılığından ibarətdir:

- modelə daxil olan dəyişənlərin müəyyənləşdirilməsi;
- dəyişənlərin məruz qaldığı bölgü tipinin müəyyənləşdirilməsi;
- qarşılıqlı asılılığın müəyyənləşdirilməsi (dəyişənlər arasındakı funksional asılılığın və korrelyasiyanın) «Vasitəçi» parametrlərin davranışı üzərində mövcud müşahidələr reqressiyalı asılılıqların (xətti və qeyri-xətti) müəyyənləşdirilməsi və aşkara çıxarılması üçün əsas kimi çıxış edir.

Korrelyasiya əlaqələrinin müəyyən edilməsi zamanı onları modeldə nəzərə almaq lazımdır.

- Ehtimalların paylanılmasını qeydə almayan üsullar təhlilinə ən pis uyğulaşblar. Onların ən mühüm çatışmamazlığı investisiya layihəsi ilə bağlı aqresiyalanmasının yüksək səviyyəsidir. Bir nöqtə üsulunun tətbiqi halında nəticələrin bütün dağılması, onlardan birinə və ya bütün nəticələrdən hesablanan göstəriciyə gətirilir.
- Düzəltmə üsulu mövcud daxili bağlılıqları saymayaraq, bir göstəriciyə gətirilmə səbəbindən müxtəlif layihə dəyişən kəmiyyətlərin adekvat qeydə almağa, və həmçinin yalnız neqativ kənara çıxmaları qeydə almağa imkan vermir, bu da əsas kimi götürülmüş riskin təyin edilməsinə ziddir.

Təhlilin II mərhələsi miqdar təhlilidir. Onun həyata keçməsi bir neçə üsulun köməyi ilə həyata keçirilir. Bu da tədqiqatımızın əvvəlki və indiki bölmələrində verilib. Modelin qurulmasına xüsusi diqqət yetirilməlidir:

- O, reallığı yaxşı təsvir etməli və nəzərdən keçirilən iqtisadi vəziyyətə tam uyğun olmalıdır ki, iqtisadi təsirini düzgün əks etdirə bilsin.
- Tədqiqatımızda aparılan araşdırmaların əsas vacib nəticəsini qeyd edək – apriori (təcrübədən asılı olmayaraq) tapmaq çətinidir ki, təhlil olunan metodlardan hansı daha münasib olar. Hər bir layihə analitiki öz investisiya layihəsinin təhlili üçün verilən layihənin imkanlarına və xarici tələblərinə daha uyğun olan metod öyrənilməsi texnikasını seçməlidir. O, həm də layihəsinin üstünlüklərini və çatışmamazlıqlarını nəzərə almalıdır.
- Bununla belə yadda saxlamaq lazımdır ki, gözlənilən böyük NPV arasında müvazinət saxlayaraq, bu metodlardan heç bir analitik üçün qərar seçmək gərəyini yox etmir.
- Yalnız təklif olunan yanaşmaları istifadə etməklə layihənin diskont edilmiş təmiz gəlirinin bölgüsünün düzgün qiymətləndirilməsini göstərmək imkanı yaranar. Eləcə də işlərin necə yönəldilməsi haqqında aydın təsəvvür yaranar.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ

- Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi. Bakı: "Hüquq ədəbiyyatı nəşriyyatı", 2001.
- Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi (Azərbaycan Respublikasının 11 iyul 2000-ci il tarixli 905-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmişdir)
- “Azərbaycan Respublikası Sahibkarlığa kömək Milli Fondunun vəsaitinin istifadəsi qaydaları”, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 28 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir.
- “Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiyanın həyata keçirilməsi ilə bağlı Dövlət Proqramı” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 4 may tarixli 255 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.
- Azərbaycanın Statistik Göstəriciləri: 2015. Bakı: Səda, 2015, 774 s.
- Azərbaycanın sənayesi. Statistik məcmuə. Bakı, 2015, 278 s.
- “Qiymətləri (tarifləri) dövlət tərəfindən tənzimlənən malların (işlərin, xidmətlərin) siyahısı haqqında” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2005-ci il 28 sentyabr tarixli qərarı.
- Xarici investisiyanın qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanun (15 yanvar 1992 -ci il, 57 sayılı).
- “İnvestisiya fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 13 yanvar 1995-ci il.
- Abbasov A.B. Sahibkarlıq fəaliyyəti: növləri, təşəkkülü və inkişaf problemləri. Bakı, 1998.
- Aslanzadə.L.A İnvestisiya layihələrinin təşkili və idarə olunması Bakı, 2006
- Axundov M.Ə. Strateji idarəetmə. Bakı, “Ağrıdağ”, 2001
- “Azərbaycan Respublikasında İnsan İnkişafı Haqqında Hesabat” 2003, BMT İP, <http://www.un.org/undp>
- Atakişiyev M.C., Süleymanov Q.S. “İnnovasiya menecmenti”, Bakı, 2004.
- Biznesin əsasları. Dərslik. Prof. A.B. Abbasovun ümumi redaktəsi ilə. Bakı, “Nurlan”, 2005, 656 s.
- Cəbiyev R.M. Azərbaycan bazar infrastrukturunun formalaşması və inkişafı (Monoqrafiya). Bakı, 2000, 236 s.
- Əliyev İ.İ., Heydər Əliyev yolu: Azərbaycan inkişafının yeni mərhələsində, Bakı, Azərbaycan, 2007, s.862.
- Əlirzayev Ə.Q. Azərbaycanın iqtisadi inkişafının konsepsiyası. Bakı, 1999, “Odlar yurdu”, 104 s.
- Əliyev F.B. İnvestisiya layihələrinin təhlili və dəyərləndirilməsi. Bakı, "Azər" nəşriyyatı, 2003.
- Əliyev N.C., Daşdəmirov M.Ə, Mirzəyev V.S. İnvestisiya layihələrinin təhlili. Bakı, 2003, 182 s.
- Əliyev R.B., Novruzov N.A., Məmmədov M.A. İnvestisiyanın maliyyələşdirilməsi və kreditləşdirilməsi. Bakı: 2003, 432 s.
- Əliyev T.N. Azərbaycanın kimya və neft-kimya sənayesində investisiya-innovasiya meylinin gücləndirilməsinin zəruriliyi. Qloballaşdırma prosesində Qafqaz və Mərkəzi Asiya iqtisadi və beynəlxalq münasibətlər II Beynəlxalq konqresi. 02-05 may, 2007
- Əhmədov M.A. Qloballaşma və milli iqtisadiyyatın formalaşması. Bakı, Azər nəşr, 2003, 520 s.
- Hacıyev Ş.H. 2011-ci ilin dövlət büdcəsi dayanıqlı inkişafın möhkəmlənməsində yeni mərhələ olacaq. “Azərbaycan” qəzeti, 22 oktyabr, 2010-cu il.
- Hüseynov T.Ə. Müəssisənin iqtisadiyyatı. Bakı: Azər nəşr, 2005, 560 s.
- Hüseynov T.H. Azərbaycanda bazar sisteminin iqtisadi problemləri (Monoqrafiya). Bakı, Elm, 2004, 228 s.
- İqtisadi nəzəriyyə: Dərslik / T.S.Vəliyevin, Ə.R.Babayevin, M.X.Meybullayevin ümumi elmi redaktəsi ilə. Bakı, 2001, 684 s.
- İmanov.Ə.Ş Regionların inkişafının proqnozlaşdırılması Bakı, 2006
- İmanov.Ə.Ş Keyfiyyətin idarə olunması Bakı, 2007
- İmanov.Ə.Ş Kiçik sahibkarlıq Elm nəşri, 2009
- İmanov.Ə.Ş Biznes və menecment Elm nəşri, 2011

- İmanov.Ə.Ş Biznes və reklam Elm nəşri, 2013
- İmanov.Ə.Ş Biznesin investisiya strategiyası Elm nəşri, 2014
- İzahlı iqtisadi terminlər lüğəti: II hissə. Bakı, Nurlan, 2005, 546 s.
- Kazımlı X.H. Qiymətləndirmənin əsasları: Dərslik. Bakı: «İqtisad Universiteti», 2008, 430 s.
- Kəlbəliyev Y.A. Fiskal siyasət və milli iqtisadiyyatın tənzimlənməsi problemləri (monoqrafiya). Bakı: Elm, 2005, 468 s.
- Qasımov F.H., Nəcəfov Z. M. İnnovasiyalar: yaranması, yayılması və inkişaf perspektivləri. Bakı, “Elm”, 2009, 416 s.
- Qurbanov N.Ə. “İnnovasiya menecmenti” Bakı 2013.
- Musayev A.F “İnnovasiya iqtisadiyyatı və vergi stimullaşdırılması” Bakı 2014
- Vəliyev D.Ə. Azərbaycanın global iqtisadiyyata integrasiyası. Bakı, "Adiloglu", 2008, 428 s.
- Tağıyev A.H., Səfərov Q.Ə. İnnovasiya layihələrinin menecmenti. Bakı, “Təknur”, 2013, 272 s.

RUS DİLİNDƏ

- Иванова Н.И. и др. Налоговое стимулирование инновационных процессов. Авторск. коллектив. Отв. ред. Н. И. Иванова. М.: ИМЭМО РАН, 2009, 160 с.
- Кузык Б., Яковец Ю. Альтернативы структурной динамики// Экономист, 2007, № 1, с.12-24
- Медынский В.Г. Инновационный менеджмент. Учебник. Москва. Инфра-М, 2002.
- Matsuo T. Japanese R&D Policy for Techno- Industrial Innovation. L.- Routledge, 2001, p. 247-248
- Национальные инновационные системы в России и ЕС\ Под 91 редакцией: В.В.Иванова (Россия), Й.Розебума (Нидерланды), Х.Хайсберга (Нидерланды). Москва: ЦИПРН РАН, 2006, 280с.
- Полянин А. В. Методы инвестирования инновационной деятельности за рубежом// Инновации, 2008, №3, с. 97-100
- Савельева И.Н. Развитие малого инновационного предпринимательства в промышленности. Автореферат дисс. на соиск. Ученой степени кандидата экономических наук, Екатеринбург-2011, 27с.
- Салмина О.А. Финансирование деятельности: мировой опыт и российская практика// Успехи современного естествознания. Москва, 2008, №7, с.77-79. [www/rae.ru/use](http://www.rae.ru/use).
- Силкина Е. В. Зарубежный опыт государственного регулирования инновационной деятельности //Материалы международного форума «Инновационные технологии и системы». Минск, ГУ, «БелИСА», 2006, 156с.
- Уваров А.Ф., Осипов Ю.М., Чекчеева Н.В.\ Методика экспертизы инновационных проектов\ Инновации.- 2006, №9, С.114-117.
- Чекчеева Н.В.Совершенствование экспертизы инвестиционных проектов для эффективного функционирования предприятий в регионе. Автореферат дисс. на соиск. Ученой степени кандидата экономических наук, Томск, 2007, 23 с.
- Шарп А., Александер Г., Бейли Дж. Инвестиции. Москва, 1998. 1028 с.
- Шелюбская Н.И. Косвенные методы государственного стимулирования инноваций: опыт Западной Европы // Проблемы теории и практики управления. 2001.№3. с.75–80

İNTERNET RESURSLARI

- www.azstat.org
- www.kitab.az
- www.kitabxana.org
- www.iqtisad.net
- www.qanun.az
- www.qanunvericilik.az
- www.law.az

DƏYƏRLİ İZLƏYİCİLƏR DİQQƏTLƏ
İZLƏDİYİNİZ ÜÇÜN MİNNƏTDARLIĞIMI
BİLDİRİRƏM

